

ВІДГУК

офіційного опонента Питуляк Мирослави Романівни на дисертаційну роботу
Бальцер Інни Володимирівни
на тему: **«КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00. 11 – конструктивна географія і раціональне
використання природних ресурсів

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з державними та регіональними науковими програмами.

Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство потребує розробки заходів і механізмів сталого розвитку сільських територій та якнайскорішого прийняття рішень у цій сфері. Без подолання негативних тенденцій у розвитку сільських територій, на яких проживає майже третина населення України, наша країна не зможе ефективно конкурувати з іншими державами.

У нинішніх умовах необхідні нові підходи до вирішення проблем сталого розвитку сільських місцевостей. В Україні розроблено програми, концепції, що стосуються розвитку сільських територій. Однією з таких є «Концепція сталого розвитку сільських територій» (2014 р.). Але, на жаль, поки що, економічні, соціально-демографічні, екологічні проблеми таких територій залишаються не вирішеними.

Враховуючи вище сказане, тема дисертаційного дослідження є актуальною.

Про актуальність обраної тематики свідчить впровадження результатів дослідження як в освітній процес, так і в наукову діяльність кафедри географії та природознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника» через зв'язок із науковою темою, що виконується на кафедрі «Географія Карпатського регіону: особливості природи, соціально-економічного розвитку та раціонального природокористування» (№ державної реєстрації 0110U007848; довідка №01-15/03/1655-1 від 12 жовтня 2015 р.). Також результати дисертаційного дослідження використовуються Департаментом економіки Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 01/18-904 від 16 жовтня 2015 р.). Створені ГІС-моделі використовуються Головним управлінням Держгеокадастру в Івано-Франківській області (довідка №19-9-0.15-8061/0/2-15 від 16 жовтня 2015 р.).

Теоретичні положення, конкретні методики і рекомендації дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника» на кафедрі географії та природознавства при викладанні курсів «Конструктивна географія», «Географічні основи природокористування», «Географія Карпатського регіону».

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, ґрунтуються на сучасних

теоретико-методологічних положеннях конструктивної і суспільної географії та власних конструктивно-географічних дослідженнях.

У роботі використано методи історико-географічних досліджень, математичної формалізації, бальної оцінки, систематизації, картографічного і геоінформаційного моделювання, а також порівняльно-географічний та статистичний.

Автор на достатньому рівні володіє сучасним понятійно-термінологічним апаратом з конструктивної географії.

У дисертаційному дослідженні всебічно аналізується зміст понять «сільська місцевість», «сталий розвиток», «сталий розвиток сільських територій», «багатофункціональний розвиток». Розроблено алгоритм конструктивно-географічного дослідження сталого розвитку сільських територій Івано-Франківської області. На основі аналізу, оцінки і узагальнення природно-ресурсного, соціально-демографічного та працересурсного потенціалів, екологічного стану навколишнього середовища з'ясовано особливості інтегрального індексу реалізації потенціалу сталого розвитку сільських територій в межах природно-сільськогосподарських округів.

Значний за обсягом масив цієї інформації поданий у численних таблицях, на рисунках, авторських картосхемах, які вдало ілюструють та доповнюють наукові положення дисертації. Сказане характеризує достатньо високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків роботи.

Об'єкт і предмет дослідження логічно пов'язані та визначають методологію і методи наукового пошуку і дослідження.

Отримані результати дисертаційного дослідження загалом є достовірними, оскільки обґрунтовані і базуються на теоретичних засадах конструктивної географії та власних дослідженнях. Представлені в роботі результати досліджень, безумовно, є вагомою інформаційною базою, якою оперує дисертант та достовірно обґрунтовує наукові положення, висновки і рекомендації.

Наукова новизна результатів наукового дослідження. Виходячи із поставленої мети – розробити конструктивно географічні підходи та шляхи реалізації для сталого розвитку сільської місцевості Івано-Франківської області автор зосередила увагу на вирішенні таких завдань, які відзначаються своєю науковою новизною:

- проаналізувати та оцінити природно-ресурсний, соціально-демографічний та працересурсний потенціали сільської місцевості;
- розробити інтегральний індекс реалізації потенціалу сталого розвитку сільських територій на основі індексів для оцінки економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку;
- встановити наслідки впливу природокористування на стан навколишнього середовища в сільській місцевості, оцінити ступінь антропогенної трансформації ландшафтних систем та їх екологічну стабільність;
- з'ясувати регіональні особливості (в межах природно-сільськогосподарських районів) інтегрального індексу та розробити комплекс заходів для реалізації потенціалу сталого розвитку сільських місцевостей.

Автор дисертаційного дослідження запропонувала алгоритм конструктивно-географічного дослідження сталого розвитку сільських територій Івано-Франківської області, який є внеском в теоретико-методичні напрацювання конструктивної географії.

Розроблена база географічних даних про сільські поселення рівнинних, передгірських та гірських ландшафтів стала основою оцінки природно-ресурсного потенціалу та основних складових сталого розвитку.

Дисертанткою розроблено серію тематичних картосхем, що відображають природні та соціально-економічні аспекти життєдіяльності населення і дали можливість провести просторово-часовий аналіз різних видів природокористування.

Зміст та завершеність дослідження. Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (400 позицій), додатків (7 таблиць та 24 рисунки на 38-и сторінках).

У *першому розділі* «Теоретичні та методичні основи дослідження сталого розвитку сільської місцевості» (сс. 11-35) проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення сталого розвитку сільської місцевості. При формуванні розуміння поняття «сільська місцевість» автором запропоновано розглядати її як геопросторову природно-еколого-соціально-економічну систему за межами міських поселень із домінуючою сільськогосподарською діяльністю, а сталий розвиток сільських територій трактувати як розвиток, що зумовлює стійкий стан території (сільської місцевості). Дисертанткою обґрунтовано і проаналізовано існуючі методи конструктивно-географічних досліджень сталого розвитку сільської місцевості та напрацьовано власну методику (с. 43-55). Розроблено алгоритмічну схему конструктивно-географічного дослідження сталого розвитку сільських територій Івано-Франківської області (сс. 40-41).

У *другому розділі* «Природно-ресурсні передумови та основні напрями природокористування в межах сільських територій Івано-Франківської області» (сс. 58-112) проаналізовано структуру землекористування Івано-Франківської області (табл. 2.1; рис. 2.2; додаток 2.5) та її залежність від природних чинників (рис. 2.1; додатки А 1, А 2, А 3). Значна увага звертається на територіальні особливості сільськогосподарського землекористування, сільськогосподарську освоєність (табл. 2.2; рис. 2.3).

На основі врахування критеріїв, що впливають на сільськогосподарську придатність земель проведено класифікацію земельних угідь в межах Івано-Франківської області (рис. 2.4, 2.5).

Проаналізовано особливості лісокористування (рис. 2.6, 2.7) та проведено класифікацію лісгосподарських земель Івано-Франківської області (рис. 2.8).

У п. 2.4 охарактеризовано природно-ресурсні передумови розвитку інших видів природокористування (водні, мінеральні і рекреаційні ресурси).

На прикладах Косівського і Рожнятівського адміністративних районів проаналізовано вплив природних чинників на характер і структуру природокористування (п. 2.5).

У *третьому розділі* «Розселення населення та працересурсний потенціал сільських територій» (сс. 113-156) проведено аналіз заселення і освоєння

сільських територій Івано-Франківської області. Встановлено регіональні особливості сучасного розселення сільського населення Івано-Франківської області та зазначено чинники, що його визначають. Більшість сільського населення області проживає в передгірних місцевостях (49,5%) (рис. 3.3, додаток Б 2). Щільність сільського населення є мінімальною у гірських районах і становить 20-60 осіб/км². Розраховано показник щільності розселення в межах сільських населених пунктів Івано-Франківської області (табл. 3.2; рис. 3.6) та з'ясовано його вплив на трансформацію сільського розселення і визначення демографічної ємності сільських територій.

Проаналізовано транспортну доступність і відстань від осередків економічного та суспільного розвитку, а також просторове розташування сільських населених пунктів (рис. 3.9, 3.10), які мають важливе значення для визначення перспектив і напрямків сталого розвитку сільських територій.

На прикладі Рожнятівського району охарактеризовано вплив природно-географічних і соціально-економічних чинників на сільське розселення.

У параграфі 3.4. проаналізовано демографічні процеси, їх вплив на вікову структуру населення, формування та використання працересурсного потенціалу в сільських поселеннях Івано-Франківської області. Зазначено, що основним чинником депопуляції населення є природне скорочення.

Проведено оцінку зайнятості населення сільських територій (табл. 3.6).

У *четвертому розділі* «Антропогенні зміни та екологічна ситуація в регіоні» (сс. 157-178) представлено аналіз впливу сільськогосподарського та інших видів природокористування на стан земельних, лісових, водних ресурсів, атмосферного повітря, а також аналіз сучасного ПЗФ, основу якого становить НПП (44,2% площ всіх природоохоронних об'єктів) (п. 4.1.).

Дисертантом розраховано антропогенну трансформацію сільських територій і проведено аналіз цього показника в межах області (табл. 4.9). З'ясовано, що найвищий рівень антропогенної трансформації характерний для сільських територій рівнинних районів області (Снятинський – 7,75, Городенківський – 7,78).

Проведено аналіз і оцінку екологічної стабільності сільських територій (табл. 4.11, 4.12) та визначено, що нестабільними є сільські території Городенківського та Снятинського адміністративних районів.

У *п'ятому розділі* «Стан та напрями реалізації сталого розвитку сільської місцевості Івано-Франківської області» (сс. 179-210) проведено аналіз схем природно-сільськогосподарського районування території Івано-Франківської області та їх відповідність до уточненої схеми фізико-географічного районування України (2003 р.) (рис. 5.1).

У параграфі 5.2. проведено оцінювання стану реалізації сталого розвитку сільських територій на основі інтегральних показників, які відображають економічну, екологічну та соціальну складову сталого розвитку.

На основі визначених коефіцієнтів територіальної концентрації видів господарської діяльності та природно-господарської різноманітності складено картосхему природно-господарської різноманітності геосистем сільських територій Івано-Франківської області (рис. 5.2).

Проведено бальну оцінку і розраховано індекс реалізації потенціалу природокористування (ІРПП) сільських територій. Проаналізовано регіональні

особливості ІРПП: найбільші величини ІРПП зафіксовані у Вододільно-Верховинському окрузі (0,87), а найменші – у Прут-Дністровському височенному окрузі (0,4) (табл. 5.2).

На основі бального оцінювання соціальної складової визначено індекс розвитку соціально-демографічного та працересурсного потенціалу (ІРСПП) та проведено його аналіз (табл. 5.3).

Оцінку екологічного стану представлено індексом екологічного стану території (ІЕСТ) (табл. 5.4). Найбільш трансформованим антропогенними чинниками є Прут-Дністровський, а найменше – Полонинсько-Чорногірсько-Мармароський високогірний округи.

На основі індексів трьох складових сталого розвитку сільських територій визначено інтегральний індекс реалізації потенціалу сталого розвитку (ІРПСР) (табл. 5.6), регіональні особливості якого відображені на рис. 5.3.

У п. 5.3. представлені розроблені автором завдання (економічні, соціальні, екологічні) на шляху реалізації сталого розвитку сільських територій (рис. 5.4).

Значна увага звертається на оптимізацію земельного фонду в межах природно-сільськогосподарських округів (табл. 5.7).

На основі проведеного аналізу показників, які характеризують особливості природно-ресурсного потенціалу, природокористування, соціально-демографічних показників, різних аспектів екологічної ситуації, запропоновано для кожного з виділених в Івано-Франківській області природно-сільськогосподарських округів певні заходи у їх межах, які мали б наблизити сільську територію до повнішого використання потенціалу сталого розвитку (табл. 5.8).

Загальні висновки відповідають меті і завданням дослідження. Список джерел, що цитуються в роботі включає 400 найменувань.

Значимість дослідження для науки і практики. Дисертантом проведене оригінальне і практично спрямоване дослідження, яке становить як теоретичну так і методологічну цінність для конструктивної і суспільної географії. Запропонована і апробована автором методика вивчення сталого розвитку сільської місцевості на прикладі Івано-Франківської області є важливою в тому контексті, що область знаходиться в межах рівнинного, передгірського і гірського рельєфу зі своєрідними рисами природних компонентів, тому ці відмінності впливають на характер сільського розселення, особливості використання природно-ресурсного потенціалу. Результати дослідження можуть бути використані департаментами обласних адміністрацій для подальшого сталого розвитку сільських місцевостей окремих регіонів.

Результати цього дослідження мають *практичну* значимість. Положення роботи можуть використовуватися для написання нових посібників, розширення університетських фахових курсів та спецкурсів. Окремі результати дослідження можуть бути використані для розробки науково-методичного забезпечення фахових дисциплін географічних спеціальностей.

Отримані теоретичні розробки і опрацьований фактичний матеріал може бути використаний при викладанні у вищих навчальних закладах курсів «Конструктивна географія», «Географічні основи природокористування»,

«Географія Карпатського регіону» на географічних, та економічних факультетах.

В цілому проведене дослідження є особистим внеском І.В. Бальцер у розвиток конструктивно-географічних досліджень для розробки перспективних планів оптимізації сталого розвитку сільських поселень, прогнозування розвитку певних видів господарської діяльності у сільській місцевості, для проведення таких досліджень в інших регіонах України.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових виданнях відповідно до вимог. Основні положення, які винесені на захист, в повній мірі знайшли відображення в опублікованих автором 12 наукових публікаціях. У фахових наукових виданнях України опубліковано п'ять статей, дві – у зарубіжних наукових періодичних журналах та п'ять робіт у інших наукових виданнях, які пройшли апробацію на 7 конференціях різного рівня.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення і зауваження:

Загалом, високо оцінюючи подану до захисту роботу Інни Володимирівни Бальцер, у процесі її опрацювання виникли деякі положення дискусійного характеру:

- у другому розділі недостатня увага звертається на аналіз та оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу сільських територій Івано-Франківської області;

- у загальних висновках до дисертаційного дослідження не відображений показник екологічної стабільності, який є важливим при розробці оптимізаційних заходів з метою повнішого використання природно-ресурсного потенціалу;

- у дисертаційній роботі зазначається (с. 173), що у межах регіону зафіксовано сільські місцевості з коефіцієнтом антропогенної трансформації понад 10, але не вказано конкретно де;

- необґрунтованою є думка автора про виведення із сільськогосподарського використання земель з крутизною схилів понад 15° під створення об'єктів природно-заповідного фонду (с. 197);

- окремі рисунки і додатки в роботі є не чіткими (додаток Г; рис. 4.2). На рис. 5.2. (с. 85) в умовних позначеннях і на картосхемі є невідповідність кольорів.

- у роботі трапляються граматичні та стилістичні помилки, описки, неточності – «Чичин» (с. 51), «Глицького районів» (с. 68), «підстилаючі відклади» (с. 67), «грунтоформувальна меліорація» (с. 195), «Список використаної літератури (с. 10) інші.

Однак, наявність цих дискусійних положень і висловлені зауваження суттєво не впливають на якість роботи та її позитивну оцінку.

Загальна оцінка роботи і висновок

Представлене І.В.Бальцер дослідження «Конструктивно-географічні підходи до реалізації сталого розвитку сільської місцевості (на матеріалі Івано-Франківської області)» є самостійним і завершеним науковим доробком, спрямованим на розвиток конструктивної географії, містить наукову новизну і

обґрунтовані достовірні результати, які можуть бути використані як в прикладних дослідженнях інших галузей географії, так і в практиці державного та регіонального управління.

Висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими, базуються на значному фактичному матеріалі і відображають питання практичної діяльності.

Основні положення, які винесені на захист, достатньо повно викладені в публікаціях у наукових фахових виданнях, апробовані на конференціях різного рівня.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження.

Виходячи з усього вище викладеного, вважаємо, що представлене дисертаційне дослідження «Конструктивно-географічні підходи до реалізації сталого розвитку сільської місцевості (на матеріалі Івано-Франківської області)» є завершеним, самостійним дослідженням. Вважаємо, що воно відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 та чинним вимогам, які ставляться до робіт такого типу, а автор Бальцер Інна Володимирівна заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 - конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів.

*Доцент кафедри географії та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
кандидат географічних наук*

М.Р. Питуляк

*Підпис М. Р.Питуляк засвідчує
вчений секретар Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
15.09.2016 р.*

І.А. Нагачевський